

Irodalom

1. COLLINS, J.—FINER, R.: National acquisition policies and systems: a comparative study of existing systems and possible models. Wetherby, U.K.: IFLA International Office for UAP, 1982.
2. ADEYEMI, N. M.: Selected review of the literature on library co-operation = International Library Review, 1976. 8. köt. 3. sz. p. 283–297.
3. BULLARD, S. R.—ARTHUR, M. K.: The literature of library acquisitions: a selective bibliography = Library Acquisitions: Practice and Theory, 1977. 1. köt. 1. sz. p. 33–79.
4. WYNAR, B. S.: Library acquisitions: a classified bibliographic guide to the literature and reference tools, 2nd ed. Boulder, Colorado Libraries Unlimited, 1971.

/COLLINS, J.—FINER, R.: National Acquisition Policies and Systems: An international perspective Interlending Review, 1982. 10. köt. 4. sz. p. 111–118./

(Fazekas Zsuzsa)

A VINITI-nek járó tőkés tudományos és műszaki folyóiratok jellemzői

A VINITI-be évente több ezer külföldi folyóiratféle-
ség érkezik, amelynek beszerzése jelentős anyagi ráfor-
ditással jár. Ezért nagy jelentősége van e folyóiratok
elemzésének a tudományos érték, az informativitás, a
VINITI referáló lapjai számára fontos anyagokkal való
„telítettség” szempontjából.

Az elemzés célja a külföldi tudományos–műszaki
folyóiratok néhány olyan mennyiségi és minőségi jellem-
zőjének vizsgálata, amelyek hatással vannak a VINITI
referáló lapjaiban történő felhasználás hatékonyságára.

A periodicitás változásának figyelemmel kísérése lehe-
tővé teszi a könyvtári egységek (folyóiratok) éves szintű
mennyiségi növekedésének vagy csökkenésének prog-
nosztizálását.

A periodikumok rendelési jegyzékai stabilitásának
vagy változékonyságának elemzése révén lehetőség van
az egyes tudományágak fejlődési dinamikájának megha-
tározására, valamint követni lehet a kiadók gazdasági
mutatóinak változását.

Az egyes publikációk értékét az illető terület szak-
emberei határozzák meg. Minél nagyobb számú cikket
jelölnek ki referálásra egy-egy folyóiratból, annál maga-
sabb a kiadvány felhasználási hatékonysága.

A hatékonyság-elemzéshez szükséges objektív krité-
riumok keresésénél a következő mutatókat kell megviz-
sgálni:

- a folyóiratokban publikált cikkek összmennyiségének és a belőlük referálásra kijelölt cikkek mennyiségének aránya,

- az egy évfolyamban található, tudományos értéket egyáltalában nem, vagy csak részben képviselő cikkek száma,
- a természettudományi és tudományos–műszaki jelle-
gű folyóiratok aránya informativitásuk szempontjá-
ból.

A hatékonyság-elemzést az 1979–1981. években vé-
gezték 29 országból származó, 1500 címet felölelő
folyóiratállomány vonatkozásában.

A felhasználási hatékonyság meghatározásához egy
alapvető és több járulékos mutatót választottak. A
legfontosabb mutató a referálásra történő kijelölés volt,
a járulékos mutatók pedig a következők:

- utalás arra, hogy az adott publikációt hány referáló
lap számára dolgozzák fel,
- a teljes egészében referált folyóiratok/periodikumok
száma,
- egy referálható cikket sem tartalmazó, ún. „nullás”
folyóiratok száma,
- a cikkek egy részét referáló, ún. „részben nullás”
folyóiratok száma,
- a folyóirat profilja.

Az egyes könyvtári egységek elemzési adatait – a
referáltság szempontját véve figyelembe – a figyelt
állományt kísérő lyukkártyákra vitték, majd 1979. végén
különböző statisztikai táblázatokat állítottak össze a
következő paraméterek alapján:

- a folyóirat címe 1979-ben,
- címváltozások 1971–1979 között,
- periodicitás 1971–1978 között,
- periodicitás 1979-ben,
- az 1979-ben elemzett könyvtári egységek száma,
- az elemzett könyvtári egységekben található cikkek
száma,
- az egy könyvtári egységből referálásra kijelölt cikkek
száma,
- az adott cikkben érdekelt referáló lapok száma,
- azon könyvtári egységek száma, amelyekből vala-
mennyi cikket kijelöltek referálásra,
- a „nullás” folyóiratok száma,
- a „részben nullás” folyóiratok száma,
- természettudományi profil,
- tudományos–műszaki profil,
- vegyes profil.

A VINITI referáló lapjaiban való felhasználás haté-
konyságának vizsgálata a címek stabilitásának és a
periodicitásnak a tanulmányozásával kezdődött.

A címváltozások tudományos és gazdasági folyamatok
egyaránt tükröznek. Ha a címváltozás több folyóirat
összevonásának eredménye volt (ami a vizsgált állomány-
ban 2–15%-ot tett ki), ez mindig áremeléssel járt.
Gazdasági okokból kifolyólag több esetben a címváltoz-
tatás a tartalom pontosabb kifejezése érdekében történt.
További okok a folyóiratok szakosodása, tematikájuk
bővülése stb.

A periodicitás vizsgálata azt mutatta, hogy egy évfolyamon belül a kiadványok száma az országok többségében növekvő tendenciát mutat.

A referálásra kijelölt cikkek száma tükrözi a folyóirat – vagy annak egyes részei – tudományos értékét. Az e szempontból végzett elemzés szerint a legproduktívabbak a holland folyóiratok (a cikkanyag 88%-a jelenik meg a VINITI referáló lapjaiban), a legkevésbé produktívak az Olaszországból (59%), Latin-Amerikából (58%), Ausztriából (55%), Spanyolországból (52%) származó kiadványok.

Megállapítást nyert hogy a külföldi folyóiratirodalom felhasználása teljes, mivel e periodikumok tartalmi struktúrája tükröződik a VINITI referáló lapjaiban.

A hatékonyságot rontják az olyan folyóiratok, amelyeknek tudományos értéke gyakorlatilag a nullával egyenlő (a vizsgált állományban 97 ilyen folyóiratot találtak, előfizetésüket le is mondták).

A részben referált periodikumok elsősorban a műszaki folyóiratok közül kerülnek ki. Ezek előfizetéséről akkor lehet dönteni, ha az ilyen folyóiratokból kiválasztott cikkek értékét össze tudnák vetni a teljes egészében referált folyóiratok cikkeivel. Így ezek a könyvtári egységek bizonyos mértékben rontják a hatékonyságot, de ezen a helyzeten ma még nem lehet javítani.

A profil elemzésekor kiderült, hogy a biológiai, kémiai és fizikai tárgyú folyóiratok referáltabbak, mint a tudományos–műszaki folyóiratok (tartalmuk specifikussága miatt). A leghatékonyabbak a vegyes profilú folyóiratok, amelyek általában teljes egészükben referálásra kerülnek. Felépítésük olyan, hogy mind a természet-tudományok, mind a műszaki tudományok legújabb eredményeit tartalmazzák.

/ALEKSEEVA, L. Sz.: Karakteristika naučno-tehničeskoj periodiki kapitalističeskih stran, postupajucej v VINITI = NTI, Ser. 1. 2. sz. 1984. p. 24–28./

(Virághalmy Ferenc)

Copyright és reprográfia a könyvtárban Nemzetközi áttekintés

A világ országaiban a reprográfia jogi szemlélete nincs összehangolva. Itt az ideje, hogy a meglevő szemlélet-típusokat számba vegyük, hogy megtalálhassuk a célnak megfelelő megoldást, legalábbis ami a könyvtárak és könyvtárhasználók érdekeit illeti.

A Közös Piac

A Közös Piac országaiban a római, az angolszász vagy a skandináv jogi szemlélet érvényesül, bár a nemzetközi összehangolásra már megtörténtek az első lépések.

Az angolszász szemlélet lényege a méltányos felhasználás elve. Eszerint magáncélra engedélyezett a másolás, de ez a jog nem terjeszthető ki intézményekre. A méltányos felhasználás gyakorlata uralkodik *Nagy-Britanniában*, de ez állandó vitát kavart, mivel törvény nem szól róla. Eszerint kijelölt könyvtárakban magáncélra engedélyezett az egy példányos másolás. Egy 1977-es jelentés azt javasolta, hogy intézményi célokra is engedélyezzék a másolást, a díjak beszedésére pedig létesítsenek központi hivatalt. A kormány e javaslat ellenére a méltányossági elv mellett foglalt állást. Mégis, a könyvtárak könyvkiadóktól vásárolt engedélyekkel igyekeznek legalizálni másolási tevékenységüket. A könyvtári szervezetek (Aslib Library Association) lebeszéltek tagjaikat az ilyen elővásárlásokról, melyek szerintük megkérdőjelezzik a méltányossági elvet.

Hollandia korlátozott méltányossági elvet vall: magáncélra bizonyos határokig ingyenes, tiszteletdíj fejében korlátlan mennyiségben engedélyezett a másolás. De mivel nincs meg a megfelelő intézményrendszer, a törvény betartását nem biztosítja semmi. Ennek ellenére a holland példát sokan alapnak tekintik a közös piaci országok törvényeinek összehangolására.

Az NSZK a holland példát követi, és itt már működik is a díjbeszedő hivatal. A könyvkiadók azonban szeretnék még tovább szigorítani a másolást és a könyvtárközi kölcsönzést.

A római jog szelleme szerint a copyright tulajdonosának jogai semmilyen cél érdekében sem sérthetők meg. Például *Belgiumban és Luxemburgban* egyelőre tilos a másolás, és emiatt sok a visszaélés.

Franciaországban a másolás egyéni célokra engedélyezett. A kormány adót vet ki a könyvtári másológépekre, amellyel egyrészt kedvét szegik a másolatkészítőknek, másrészt kártalanítják a copyright-tulajdonosokat.

A skandináv joggyakorlat kettős elvet követ: egyrészt az ingyenes másolás engedélyezésével a könyvtárakat, múzeumokat és oktatási intézményeket támogatják, másrészt teret biztosítanak a méltányossági elvnek. A skandináv szemléletet a Közös Piacban *Dánia* képviseli.

Az európai szocialista országok

A Szovjetunió 1973-ban módosította ide vonatkozó törvényét. Eszerint a nyomtatott kiadványok másolása tudományos, oktatási és kulturális célokra engedélyezett, de anyagi előnyökkel nem járhat. A másolatkérőt csak a másolatkészítés költsége terheli. A sokszorosításhoz a copyright-tulajdonos engedélye szükséges. A